

AFGANİSTAN'IN ÇATIŞMA BÖLGESİNE DÖNÜŞMESİNDE EĞİTİME MÜDAHALENİN ROLÜ

Emrin Çebi

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çebi, Emrin, "Afganistan'ın Çatışma Bölgesine Dönüşmesinde Eğitime Müdahalenin Rolü", Araştırma 95, INSAMER, Mart 2019.

 Araştırma 95

Giriş

Afganistan eğitim sistemi, siyasi değişikliklerin ve savaşların gölgesinde kalmış ve birçok defa bu siyasi değişikliklere bağlı olarak manipüle edilmiş bir alan olmuştur. Halen de ülkedeki mevcut karışıklıklar ve müdahalelerden dolayı bir düzene oturamamış olan Afgan eğitim sisteminde ulusal düzeyde birtakım düzenlemeler yapılagelmektedir.

Afganistan'da eğitim sistemi; ilköğretim, orta-öğretim, yükseköğretim, mesleki eğitim, öğretmenlerin eğitimi ve din eğitimi başlıklarını kapsamaktadır. 2010 yılında yapılan tespitlere göre ülkede 10.000'den fazla okula 7 milyon civarında çocuk kayıt yaptırmıştır. Fakat bu çocukların

ancak %10'u 12. sınıfa kadar okuyabilmektedir. Afganistan'da eğitim dili Daridir. Bunun dışında Peştu nüfusun yoğun yaşadığı güneyde Peştuca kullanılmaktadır. Eğitim yılı mart ve ocak olmak üzere iki dönemini kapsamaktadır.¹ Ülkedeki eğitim sistemine Bangladeş'te bulunan bir uluslararası kalkınma organizasyonu olan Bangladeş İyileştirme ve Yardım Komitesi (*Bangladesh Rehabilitation Assistance Committee/BRAC*), Uluslararası Kurtarma Komitesi (*International Rescue Committee/IRC*), *Save the Children*, *Aga Khan Foundation* ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi uluslararası kuruluşlar destek vererek² müdahil olmaktadır.

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim ve lise eğitimiyle ilgili bütün birim ve yapılanmalardan sorumlu olduğu ülkede, üniversite eğitimiyle ilgili konular Yükseköğretim Bakanlığı tarafından takip edilmektedir. 2004'te Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin ilanından sonra ülkenin eğitim sistemi de büyük ölçüde yeniden şekillendirilmiştir.

Afganistan'da 6-14 yaş çocukların eğitime katılma zorunluluğu vardır. 1975 yılıyla birlikte o zamana kadar 6+3+3 olan ilköğretim ve lise eğitimi 8+4 sistemine dönüşmüş, ancak 1990'larla birlikte 6+3+3 tekrar gündeme gelmiştir. Hâlihazırda ülkedeki eğitim sistemi 6+3+3 şeklinde devam etmektedir ve 2008'de çıkarılan eğitim yasası ile dokuz yıllık eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Müfredat ülke çapında aynı olmakla birlikte, öğretmenler bu müfredatı buldukları bölgelerin yerel içeriğine göre de uyarlayabilmektedir. Toplum Temelli Okullar olarak adlandırılmış ve daha çok Kur'an eğitimi veren kurslar ise, güvenlik problemlerinden dolayı devlet okullarının olmadığı bölgelerde hizmet sunmaktadır. Afganistan'da ilköğretimi bitiren çocuklar ortaöğretime geçişte sınava tabi tutulmaktadır.

Ortaokul 7 ve 9. sınıflar arası ve 12-14 yaş grubunu kapsamaktadır. Bu dönemin tamamlanmasıyla öğrenciler yeniden bir sınava girmektedir. 10-12. sınıfları kapsayan lise eğitimine ise 14-17 yaş grubu çocuklar devam etmektedir. Çocuklar bu sürecin sonunda da Kankor-ya da Konkur- adındaki sınava girmektedir. Afganistan'da öğrenciler ortaöğretimden sonra beş yıllık mesleki eğitime katılabilmektedir.³

Yükseköğretimde özel ve devlete ait okullar vardır. 2013 verilerine göre ülkede 19 devlet, 75'ten fazla da özel yükseköğretim ku-

rumu bulunmaktadır. Yükseköğretimde özel kurumların sayısındaki hızlı artış sebebiyle Eğitim Bakanlığı özel üniversite kurulmasını durdurmuştur. Yüksek lisans ve doktora programları ise Afganistan'da yıllardır süren iç savaş ve karışıklıklar dolayısıyla gelişmemiştir. Yükseköğretim strateji planı çerçevesinde, daha çok teknik bölümlerde yüksek lisans programları açılmıştır. Bu programlar genellikle İsveç, Almanya, ABD ve İngiltere ile kurulan iş birlikleri çerçevesinde geliştirilmiştir.⁴

2012 rakamlarına göre ülkede bulunan 31 devlet yüksekokulunun 19'u üniversite, 12'si kolej seviyesindedir. Özel okulların sayısı ise 2014'teki verilere göre 100'ü bulmuştur. Özel okullara 2013 itibarıyla 73.000 öğrenci kayıt yaptırmıştır.⁵ Üniversitelere toplam kayıt 2015'te 174.425'tir.⁶ Afganistan'da 2014 yılına kadar doktora programları açılmamıştır. Devlet üniversitelerindeki ilk doktora programı ise 2017'de Celalabad'daki Nangarhar Üniversitesi'nde açılmıştır.⁷ Özel üniversiteler belli alanlara odaklanmıştır, bu sebeple ülkenin farklı iş alanlarındaki yetişmiş insan gücü ihtiyacı halen karşılanamamaktadır.⁸

Ülkede 2001-2013 arasında 14.600 okul inşa edilmiştir. Bunlardan 6.100'ü ilköğretim okuludur. Aynı dönemde 187.000 öğretmenden 131.500'ünün ilköğretim seviyesinde atamaları yapılmıştır.⁹ Okulların %50'si eğitim için kullanışlı değildir, %70'inin çevresinde duvar yoktur, %30'unda içme suyu bulunmamaktadır, %60'ında ise tuvalet yoktur. Öğretmenlerin ancak %42'si gerekli donanıma sahiptir ve bunların da birçoğu şehirlerde görev yapmaktadır.¹⁰

Afganistan'daki yükseköğretim kurumları 2016 yılından bu yana gelen talebi karşılayamamakta-

dır. Özellikle yüksek lisans ve doktora talepleri karşılıksız kalmaktadır. Bu sebeple maddi imkânı olan öğrenciler yurt dışında eğitim almayı tercih etmektedir. 2016 UNESCO verilerine göre 2013 yılında 17.000 Afgan öğrenci ülke dışında eğitim görmüştür. Bunların 9.033'ü İran'a, 2.330'u Hindistan'a, 1.310'u Türkiye'ye, 1.226'sı Suudi Arabistan'a ve 428'i Amerika'ya gitmiştir.¹¹

Tarihî Süreç

Medrese tarihinin başlangıcı sayılan Timur döneminde Herat'ta açılan medreselerin en büyüğü *Herat Gevher Şad Begüm Medresesi*'dir. Medresede edebiyat, musiki, felsefe, mantık, geometri ve matematik dersleri okutulmuştur. O dönemde Belh, Herat ve Gazne, bölgenin en önemli ilim merkezleri konumundadır. Bu topraklar ve Orta Asya'daki Buhara, Semerkand gibi bölgelerin Rus işgaline uğramasıyla Hindistan'daki medreseler rağbet görmeye başlamıştır. Afganistan'daki medreseler Diyobendi eğitim sistemini ve *Ders-i Nizam* müfredatını takip etmiştir.¹²

Afganistan'da *Maarif* olarak adlandırılan ve Cemaleddin Afgani tarafından geliştirilen projeyi 1868-1878 yılları arasında hükümdar olan Emir Şir Ali Han hayata geçirmiştir. Böylece bu dönemde askerî ve sivil olarak iki okul açılmıştır.¹³

1892 yılında Emir Abdurrahman Han döneminde medreselerin modernleşmesine yönelik adımlar atılmış ve *Dârü'lulum-i Arabi-yi Kabul* ve *Dârü'l Huffaz-ı Ali-yi Merkezi-yi Kabul* adlı iki merkez kurulmuştur.¹⁴

Emir Şir Ali'den sonraki dönemlerde maarif programı ile ilgili bir ilerleme kaydedilmezken

1901-1919 döneminde yeni bir hareketlenme olmuş ve ülkedeki ilk modern okul olan *Daru'l-Ulum-i Habibiye* 1903'te Emir Habibullah zamanında kurulmuştur.¹⁵

Afganistan'ın idari kadrosunda ve bürokrasisinde görev alan kişilerin yetiştiği Habibiye Koleji hocalarının ekseriyeti Hindistan'da eğitim almış Afganlardır. Ülkeye İngiliz-Hint modeli de bu hocalar aracılığıyla taşınmıştır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ise eğitimde genel olarak Fransız-Türk modeli benimsenmiştir.¹⁶

Afganistan, ilkokul sistemi ve öğretmenlerin eğitimiyle ilgili ilk düzenlemeyi 1909'da yapmıştır. İlk olarak Harbiye, 1913'te de *Daru'l-Muallim Okulu* kurulmuştur. 1920'de yeni ilkokul ve liselerin yanı sıra kız çocukları için de okullar açılmıştır.¹⁷

Eğitim Bakanlığı ilk defa 1920 yılında, Gazi Amanullah Han döneminde, *Vezaret-i Maarif* adıyla kurulmuş ve eğitim alanında tam bir modernleşme sürecine gidilmiştir. Türkiye modernleşmesinden büyük oranda etkilenen Afganistan, özellikle eğitimle ilgili iş birlikleri kurmuştur. Ancak kız çocuklarının eğitimini zorunlu hale getirmek isteyen Amanullah Han, halk tarafından tepki görmüştür.¹⁸ Bundan sonraki süreçte müdürlüğe dönüştürülen bu birim 1922'de yeniden bakanlık yapılmış ve eğitim sisteminde yeni birtakım değişikliklere gidilmiştir. Ülkede ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Bu süreçte eğitim için yurt dışına da öğrenci gönderilmiştir. Öğrenci gönderilen ülkeler arasında Türkiye, Rusya, Fransa ve İtalya bulunmaktadır.¹⁹

Bu dönemde ülkede Alman ve Fransız okulları yanı sıra Türkiye'den esinlenerek 1924'te *Hukam* (Hâkimler) okulu açılmış ve aynı yıl bir-

çok öğrenci tıp ve askerî eğitim için Türkiye'ye gönderilmiştir.²⁰

1932'de Türkiye'nin desteğiyle ülkenin ilk tıp fakültesi açılmış ve fakültenin yönetimine de Prof. Kamil Rıfki Urga getirilmiştir. Bu fakülte ülkedeki yükseköğretim kurumlarının da temelini oluşturmuştur.²¹ 1932-1970 arasında okullara kayıt olan kız öğrenci sayısı 900'den 92.500'e yükselmiştir. 1950 yılında kız ve erkek öğrenciler birlikte eğitim görmeye başlamış, 1960'lı yıllara gelindiğinde üniversite eğitimi alan kız öğrencilerin sayısı artmıştır. 1970'lerle hem Avrupa üniversiteleri ile hem de Sovyet üniversiteleri ile yükseköğretimde iş birliğine gidilmiştir.²²

1973'e kadar devam eden krallık dönemi askerî darbe ile son bulmuş ve ülkede cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Bu geçişin etkileri eğitim alanına da yansımış, 1975'te eğitimde bazı reformlar yapılmıştır. 1977'de Yükseköğretim Bakanlığı kurulmuş ve üniversitelere giriş için seçme sınavı (*Kankor*) getirilmiştir. İlköğretimdeki eğitim süresi de sekiz yıl olarak belirlenmiştir.²³

1978'de ülkede yeni bir rejim değişikliği yaşanmış ve komünizme geçilmiştir. Bu tarihten sonra komünizme uygun kadrolar yetiştirmek üzere birçok öğrenci Sovyetler Birliği'ne gönderilmiştir. Fakat 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle yaşanan savaş sonrasında ülke Taliban'ın yönetimine geçmiş ve bu süreç eğitimde büyük değişikliklere yol açmıştır.²⁴

İşgale rağmen yönetimde 1992'ye kadar Sovyet etkisi devam etmiş, savaş sebebiyle ülkedeki eğitim faaliyetleri sürekli bir değişikliğe ve kesintiye uğramıştır. Afganistan Millî Eğitim

Bakanlığı'nın 1989-1990 raporlarına göre ülkedeki okulların toplam sayısı bu dönemde 1.401'dir. Bunların 344'ü ilkokul, 480'i ortaokul, 577'si lisedir. Öğrenci sayısı ise 909.870'dir. Bu süreçte öğrenci sayısı yılda %10,2 oranında artmıştır.²⁵

Din eğitimi daha çok hafızlık üzerine eğitim yapılan *Darü'l-Hüffaz* kurumlarında²⁶ verilmiştir. Ülkedeki medreselerde verilen eğitim ortaöğretim seviyesindedir. Yükseköğretimde "şariat fakülteleri" dışındaki eğitim kurumlarındaki din dersleri Arapçada "kültür" anlamına gelen *sakafat* kavramı ile ifade edilmekte olup din kültürü ve ahlak bilgisi muadilinde bir içeriğe sahiptir. Bu dersler şariat fakülteleri altında bulunan sakafat bölümlerince verilmektedir. Bunun dışında tıp ve teknik eğitim üniversitelerinin de kendi sakafat bölümleri bulunmaktadır.²⁷

Afganistan eğitim sisteminde din eğitimi 1904'ten itibaren zorunlu olsa da ortaokul ve lise seviyesinde verilen din eğitiminin öğretmen, ders ortamı, müfredat, metot ve teknik açıdan yeterli olmadığı ifade edilmektedir.²⁸

Üniversite bünyesindeki ilk şariat fakültesi 1951'de Kabil Üniversitesi'nde açılmıştır. Başlangıçta fakülte'deki dersler medrese hocaları tarafından verilirken sonrasında el-Ezher Üniversitesi'nden getirilen hocalar bu fakülte'de ders vermeye başlamıştır.²⁹ Üniversite bünyesindeki "Kızlar için İslam Öğretimi Programı" ise ilk kez 1966 yılında açılmıştır.³⁰

Sovyet Savaşı'ndan sonra din eğitimine yönelik yatırımlar artmış ve 1988 yılında İslami İlimler Üniversitesi kurulmuştur. Ancak okulun statüsü 1992'de komünist rejimin devrilmesi sonrası

meydana gelen siyasi olaylar akabinde tekrar fakülte seviyesine düşürülmüştür.³¹

1992'den sonra Afganistan yönetiminde yaşanan değişiklikler ve savaş sonrası grupların her birinin kendi bölgelerindeki farklı uygulamaları, eğitim sistemine de yansımıştır. Merkezî yönetimin tamamen devre dışı kaldığı bu yıllarda ortaya çıkmaya başlayan Taliban'ın Afganistan'a hâkim olmasıyla 1998'den sonra ülkede klasik medrese eğitimi yerleştirilmeye çalışılmış ve kız çocukları bu süreçte eğitime katılamamıştır.³²

Amerikan işgali sonrasında eğitim yeniden yapılandırılmış ve 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 5,8 milyon öğrenci okula başlamıştır. Bu dönemde tekrar eğitime katılımları sağlanan kız çocukları, teknik ve mesleki eğitime yönlendirilmeye çalışılmıştır.

Dış Güçlerin Afganistan Eğitim Sistemine Yönelik Manipülasyonları

Afganistan, Sovyetler Birliği etkisine girdiği dönemle birlikte Amerikan çıkarlarının hedef tahtasına oturmuştur. 2. Dünya Savaşı'nın ardından ülkedeki Sovyet nüfuzunu engelleyebilmek için Afganistan'ın fiziksel ve sosyal yapılanmasına odaklanan ABD, bu hedefini gerçekleştirebilmek için 1950'lerden itibaren ülkenin eğitim sürecine, özellikle İslami eğitim konusunda oldukça yoğun müdahalelerde bulunmuştur. Bu yöndeki Amerikan politikaları, başta Afganistan olmak üzere bölgedeki ülkeler ve neredeyse tüm İslam dünyasında sarsıcı izler bırakmıştır. ABD'nin "İslami eğitim"e kendi çıkarları doğrultusunda verdiği destek, bölgede Amerikan yayılmacılığının temelini oluşturmuştur. Sovyet savaşı sırasında dinî eğitime bir direniş aracı olarak başvuran ABD,

hâlihazırda da ülkedeki aşırı gruplara karşı yine manipüle edilmiş bir İslam'ı araç haline getirmeye çalışmaktadır.³⁴

1950'lerle birlikte Amerikalı eğitim danışmanları Afganistan'daki Sovyet etkisini kırmak için seküler bir eğitim modeli ve bu model çerçevesinde İslam'ın Batı normlarıyla uzlaşan yapısı üzerinden bir dizayn gerçekleştirmiştir. Bu süreçte etkin olan Amerikan kurumları *Teacher College Columbia* ve *Wyoming* üniversiteleridir. Sovyet işgali ile birlikte bir başka Amerikan üniversitesi olan Nebraska at Omaha, Afganistan'daki direnişi tasarlamak üzere yeni bir eğitim içeriği ve eğitim materyalleri geliştirmiştir. İşgal dönemine kadar Afganistan'da eğitim danışmanlığı veren en önemli Amerikan kurumu *Kolombiya Üniversitesi*'dir. Üniversite, Afganistan Eğitim Bakanlığı ile ülkenin eğitimini modernize etmede oldukça yakın bir çalışma yürütmüştür.³⁴

Sovyet Savaşı sırasında Afgan mülteci kamplarında Suudi Arabistan ve ABD desteği sağlanan medreseler kurulmuştur. Aslında ABD'nin bu süreçte Afganistan'da eğitime destek vermek gibi bir planı olmadığı, sadece medreselerdeki İran etkisinin fark edilmesiyle sürece müdahil olduğu belirtilmektedir. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (*The United States Agency for International Development/USAID*), 1986'dan 1992'ye kadar ilköğretim seviyesindeki okul kitapları için yedi Afgan direniş örgütünün ortak kuruluşu olan Peşaver'deki Afganistan Eğitim Merkezi'ne (*Education Center for Afghanistan/ECA*) 50 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Bu kitapların yoğun olarak Sovyet karşıtlığı ve Sovyetlere yönelik "cihat" çağrılarını içerdiği ifade edilmektedir. Omaha Nebraska Üniversitesi

tarafından desteklenen kitap içeriklerinde, örneğin harflerin öğrenimini kolaylaştırmak için *elif Allah, cim cihad* ve -kılıcıyla savaşan manasında- *şin ve Şakir* gibi kodlamaların yanı sıra, “Allah’ın Rusların geri püskürtülmesiyle mutlu olacağı” gibi ifadeler yer almaktadır. Yine üç ve dördüncü sınıf kitaplarında kalaşnikof, roketatar gibi silah figürlerinin bulunduğu da belirtilmektedir. Hatta matematik hesabı olarak bir Rus’un atış hızı verilen bir roketatarla nasıl vurulabileceği gibi ilginç içerikli problemler bulunmaktadır.³⁵

İlginç olan durum, bu içerikteki kitapların uluslararası STK’ların denetimindeki kamplarda savaş sonrasında da okutulmaya devam ettiği yönündeki bilgilerdir. Savaş esnasında eğitim kurumlarının çoğu bu uluslararası STK’lar tarafından idare edilmiştir. Çatışmaların azaldığı dönemlerde savaşa katılmış kişilerin bu okullarda öğretmenlik yaptığı ve USAID tarafından finanse edilen söz konusu kitapların bu süreçte de kullanıldığı belirtilmiştir.³⁶

Bu kitaplara yönelik desteğin 2001 yılına kadar devam ettiği ve 15 milyon kadar kitabın Afganistan içinde dağıtıldığı tahmin edilmektedir. Kitapların halen kullanıldığı bölgeler olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır. Omaha Nebraska Üniversitesi’nin hazırlamış olduğu kitapların ve ABD yatırımlarının bu şekilde kullanılmasına yönelik eleştiriler bir yana Taliban üyelerinin birçoğunun da bu kitapların okutulduğu medrese ve okullarda eğitim aldığı yönündeki veriler oldukça dikkat çekicidir.³⁷

11 Eylül 2001 saldırılarını takiben ABD’nin bölgeye girmesinden sonra bu kez de “ılımlı İslam” siyaseti ile eğitime müdahale edilmiştir. Bu süreçte ABD’nin Müslüman ülkelerdeki

uzun vadeli hedefleri başında seküler eğitim modelinin buralarda yerleştirilmesi gelmektedir. ABD, İstihbarat Reformu ve Terörle Mücadele Yasası 2014 (*The Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004*) ve Terörist Saldırlara Karşı ABD Uluslararası Gençlik Fırsat Fonu (*National Commission on Terrorist Attacks upon the United States International Youth Opportunity Fund/IYOF*) ile öğretmenlerin eğitimi ve okul kitaplarının yeniden düzenlenmesine yönelik Müslüman ülkelerdeki eğitim müfredatlarının manipüle edilmesi amaçlı yeni bir süreç başlatmıştır. Bu yapılırken de Müslüman ülkelerdeki öğretmenlerin yeterli eğitime sahip olmaması ve yüksek fakirlik oranlarının bu bölgelerde aşırı grupların daha kolay yayılmasında etkili olacağı tezi ileri sürülerek eğitimin sekülerleştirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Bu yaklaşım ABD’nin Müslüman coğrafyalardaki politikalarının temelini oluşturmuştur.

Bush yönetiminin “*terörizmle savaş*” ve “*hearts and minds*” kampanyaları, Afganistan’ın eğitim politikaları üzerindeki manevraları tekrar gündeme getirmiştir. İslami eğitimin yahut eğitimde İslam’la ilgili derslerin içeriklerinin Afgan halkında yarattığı tedirginlikten istifade eden ABD kurumları, bu süreçte daha çok kız çocuklarının eğitime dâhil edilmesi konusuna odaklanmıştır.³⁹

ABD ayrıca, *Creative Associates International Inc./CAII, Afghanistan Primary Education Program/APEP* gibi kurumlar aracılığıyla Afganistan’daki okul kitaplarını düzenleyip seküler bir içerik hazırlama konusundaki çalışmalarına da devam etmiştir. Hatta 2002’de müfredat ve kitaplar da dâhil Afgan eğitim

sisteminin düzenlenmesine dair CAII ile 65 milyon dolarlık bir kontrat imzalamıştır. CAII, 1980'lerde Omaha Nebraska Üniversitesi tarafından hazırlanan "militan" içerikli kitapların düzenlenmesiyle görevlendirilmiştir. Fakat CAII, yeni bir anlayışla oluşturduğu veya içeriğini "temizlediği" "İslami" kitapları APEP okullarının tümüne dağıtma konusunda yetersiz kalınca, devreye UNICEF ve Kolombiya Üniversitesi Öğretmenler Koleji girmiştir.⁴⁰

Mevcut eğitim sisteminde günde ortalama iki ya da üç saat İslami dersin bulunduğu APEP okulları bu açıdan hem öğretmenler hem de halk tarafından olumsuz karşılanmaktadır.⁴¹

ABD'nin bölgedeki çıkarları doğrultusunda Afganistan'ın eğitim yapısına müdahaleleri, mevcut durumun oluşmasında büyük bir etkidir. Siyasal İslam teorisi yahut kavramının kullanımı, ABD'nin bölgede İslam'ın sosyal bir güç olarak eğitim üzerinden manipüle edilmesiyle 1979'dan önce gelişen bir süreçtir. Mevcut Afgan yönetiminde ve bürokrasisinde İslam ilerlemeye mani bir unsur olarak görülürken halk bu düşünceyle oluşturulmaya çalışılan yeni eğitim sistemine karşı oldukça tepkilidir.⁴²

Mevcut Durum

Afganistan'ın son EFA Ulusal Gözlem Raporu 4 Mayıs 2011'de yayımlanmıştır. Bu rapora göre ülkede 2001'den 2011'e kadar öğrenci sayısı sekiz kat artmıştır.⁴³ EFA Afganistan 2015 Raporu'na göre ise, 2015 yılıyla birlikte ülkedeki okullaşma sayısı artarak 8 milyon öğrenciye ulaşmıştır, bu öğrencilerin %39'unu kızlar oluşturmuştur. 2013 yılında ülkedeki öğretmen sayısının 187.000'i bulduğu ve bu öğretmenlerin %32'sini kadınların oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Liseden mezun olanların sayısı 2001'de 10.000 iken, 2013'te 266.000'e ulaşmıştır. Bu rakamın 2015'te 320.000 olduğu tahmin edilmektedir. Yükseköğretime kayıt yaptıran öğrenci sayısı 2001'de 8.000 iken, 2013'te 132.000 olmuştur.⁴⁴

2013 tahminlerine göre Afganistan nüfusunun 30.553.000 olduğu ve nüfusun %50'sinin 15 yaş altı gençlerden oluştuğu varsayılmaktadır. Yine rapora göre ülkede 6-17 yaş arası 1,9 milyon çocuğun çalıştığı tahmin edilmektedir. 2014 yılında 225.000 öğrencinin 12. sınıfı bitirdiği, 2019'da bu rakamın 451.000'i bulacağı varsayılmaktadır.⁴⁵

Rapora göre 2005-2012 arasında kız çocukların eğitime katılma oranı %29'dan %48'e, erkeklerin %43'ten %64'e yükselmiştir. 2012'de ülkedeki problemlerden dolayı 553 okul kapatılmış, bu durumdan 275.000 öğrenci etkilenmiştir. Geline son süreçte yerel liderler aracılığıyla Taliban bu okulların yeniden açılması için ikna edilmeye çalışılmaktadır.⁴⁶ 2015 raporuna göre okul çağındaki 3,3 milyon çocuk halen okula gidemezken kız ve erkek çocukların eğitim oranları arasında da büyük fark vardır.⁴⁷ Bununla birlikte camilerde eğitim alan okul öncesi çocuk sayısı yaklaşık 1,2 milyon olarak belirlenmiştir.⁴⁸ Afganistan'da eğitime katılımın devlet kurumlarında düşük seviyelerde devam etmesinin istikrarsızlık, güvenlik, fakirlik, okulların uzak mesafelerde oluşu ve çocukların çalıştırılması gibi nedenlerden kaynaklandığı belirtilmekle birlikte, saldırıların en çok okul binalarını hedef alması yahut okullara yakın yerlerde olması, sayılan bütün bu sebepleri geride bırakmaktadır.⁴⁹ Eğitim Bakanlığı'nın tahminlerine göre ülkede her yıl 400.000 öğrenci okulu bırakmaktadır.⁵⁰ Okula gitmeyen çocukların büyük çoğunluğunu

kızlar oluştururken, engebeli arazilerde yaşayan ve okula ulaşımı zor olan çocuklar ve engelli çocuklar da okullaşmayan çocuklar arasındadır. Yine bu rakamın önemli bir kısmını Kuchi olarak bilinen ve diğer bütün topluluklar arasında okullaşmanın en az olduğu göçebe topluluklar oluşturmaktadır.⁵¹

Kız çocukların eğitime rağbet göstermemesinde kadın öğretmen azlığı, toplumun kızların okumasına olumlu bakmaması, okul binalarının fiziki koşullarının yetersiz oluşu (kızlar için ayrı tuvaletler olmayışı, içme suyu bulunmayışı veya okulun etrafının duvarlarla çevrili olmaması gibi) ve kızların çok küçük yaşta evlendirilmeleri gibi sebepler etkili olmaktadır.⁵² Afganistan'ın 364 bölgesinden 80'inde kadın öğretmen bulunmamaktadır. Mevcut kadın öğretmenlerin mesleki yeterlilikleri de oldukça azdır.⁵³ Erkek çocuklar ise küçük yaştan itibaren eve gelir getirmek zorunda kalmaları yanı sıra yukarıda sayılan güvenlik ve okulların fiziki koşulları sebebiyle okula devam etmemektedir. Kırsal kesimlerde okullaşma oranı %54 iken kentlerde %78'dir. Zengin bölgelerde okula katılım %79, fakir bölgelerde %40'tır. Okullaşma oranı bölgelere göre de değişmektedir. Merkezî bölgelerde okullaşma oranı %77,9 iken, ülkenin güneyinde %21,9'dur.⁵⁴

Yetişkinlerde okuma yazma oranı 2010-2011 verilerine göre erkeklerde %45, kadınlarda %17'dir. 15-24 yaş arası kadın nüfusun eğitim seviyesi 2005'te %20 iken 2011-2012'de %32'ye, aynı yaş grubu erkeklerde ise %40'tan %60'a çıkmıştır.⁵⁵

Lise Eğitimini Tamamlayan Öğrencilerin Tahmini Sayısı

Yıl	Mezun	Artış Oranı (%)
2012	217.807	36
2013	347.297	59
2014	473.412	36
2015	575.028	21
2016	656.257	14
2017	739.864	13
2018	849.645	15

Kaynak: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002327/232702e.pdf> s.62

Yükseköğretimdeki Tahmini Öğrenci Sayısı

Yıl	Toplam öğrenci sayısı	2013'ten bu yana kabul alan öğrenci sayısı (tahmini)	Öğrenci artışı (%)
2011	77.336	25.995	
2012	101.200	42.724	22
2013	132.600	51.000	31
2014	187.342	78.142	37
2015	256.391	106.518	37
2016	334.494	129.381	30
2017	415.253	147.658	24
2018	498.672	166.469	20
2019	590.108	191.170	18
2020	671.185	199.099	14

Kaynak: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002327/232702e.pdf>, s. 63.

Sonnotlar

- ¹ Education System: Afghanistan, (Nov. 2013), “EP-Nuffic Internationalising Education”, <https://www.nuffic.nl/en/publications/find-a-publication/education-system-afghanistan.pdf>, s. 5.
- ² Afghanistan Education for All (EFA) 2015 National Review Report, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002327/232702e.pdf>, s. 29.
- ³ Education System: Afghanistan, “EP-Nuffic Internationalising Education”, s. 6.
- ⁴ Education System: Afghanistan, “EP-Nuffic Internationalising Education”, s. 8.
- ⁵ “Education in Afghanistan”, WENR World Education News&Reviews, (Sep. 6, 2016), <http://wenr.wes.org/2016/09/education-afghanistan>
- ⁶ “Education in Afghanistan”.
- ⁷ “Education in Afghanistan”.
- ⁸ Ahmad Hasib Farhan, “The Challenges of Private Higher Education in Afghanistan”, (Aug. 21, 2014), <http://www.sharnoffsglobalviews.com/private-education-afghanistan-376/>
- ⁹ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 21.
- ¹⁰ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 25.
- ¹¹ “Education in Afghanistan”.
- ¹² Naqibullah Haidari, *Günümüz Afganistan Medreselerinde Din Eğitimi, Ebu Süleyman Medresesi (Dârü'l-Ulûmi Ebu Süleyman)* Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, (2016), s. 1.
- ¹³ Jawad Siddiqi, *Afganistan’da Yükseköğretimde Din Eğitimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2006), ss. 28-29.
- ¹⁴ Haidari, s. 20.
- ¹⁵ Siddiqi, ss. 28-29.
- ¹⁶ Haidari, s. 41.
- ¹⁷ Siddiqi, ss. 28-29.
- ¹⁸ Haidari, s. 24.
- ¹⁹ Siddiqi, ss. 28-29.
- ²⁰ Siddiqi, s. 29.
- ²¹ Siddiqi, s. 30.
- ²² Haidari, s. 24.
- ²³ Siddiqi, s. 32.
- ²⁴ Siddiqi, s. 33.
- ²⁵ Haidari, s. 20.
- ²⁶ Siddiqi, s. 50.
- ²⁷ Siddiqi, s. 52.
- ²⁸ Haidari, s. 41.
- ²⁹ Siddiqi s. 52.
- ³⁰ Siddiqi, s. 53.
- ³¹ Haidari, s. 28.
- ³² Haidari, ss. 28-29.
- ³³ Roozbeh Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan: Revisiting the United States’ Role”, *The New Centennial Review*, Michigan State University Press, (Spring 2008), s. 212, 213.
- ³⁴ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 215.
- ³⁵ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 222.
- ³⁶ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 223.
- ³⁷ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 224.
- ³⁸ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 225.
- ³⁹ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, ss. 225-226.
- ⁴⁰ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 228.
- ⁴¹ Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 229.
- ⁴² Shriraz, “Islamic Education in Afghanistan...”, s. 229.
- ⁴³ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 14.
- ⁴⁴ Farook Wardak, “Education for All (EFA) 2015 National Review Afghanistan”, (2015), <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002327/232702e.pdf>, s. 2.
- ⁴⁵ Wardak, “EFA 2015 National Review Afghanistan”, s. 11.
- ⁴⁶ Wardak, “EFA 2015 National Review Afghanistan”, s. 11.
- ⁴⁷ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 28.
- ⁴⁸ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 19.
- ⁴⁹ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 12.
- ⁵⁰ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 28.
- ⁵¹ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 28.
- ⁵² Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 12.
- ⁵³ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 29.
- ⁵⁴ Afghanistan EFA 2015 National Review Report.
- ⁵⁵ Afghanistan EFA 2015 National Review Report, s. 12.